

ROTONDE

‘Wij zijn allen Hussieten’

Jan Hus (1369-1415) als voorloper van de Reformatie

Frans Tijssen

‘Hus? Johannes Hus? Even diep graven in het geheugen. Ooit wel een keer gehoord die naam, met kerkgeschiedenis op de middelbare school. Tsjechië, ja, dat was het. Verbrand om zijn geloof. Vraag me niet precies wanneer. ’t Was, geloof ik, nog voor Luther en Calvijn.’

Zo kan het u vergaan als u de naam Hus hoort. ‘Prediker Gods op leven en dood’ is de ondertitel van de bundel toespraken, gehouden op de twee *Nederlands-Dagblad*reizen in oktober vorig jaar, waaraan door een kleine tweehonderd mensen is deelgenomen. Het artikel waaraan u net begonnen bent, is gebaseerd op de toespraken van ds. J. Jonkman, christelijk-gereformeerd predikant te Drachten, en P.A. Bergwerff, hoofdredacteur van het *Nederlands Dagblad*. De Husreis past in een jaarlijkse traditie, ontstaan uit het vijftigjarig jubileum van de krant in 1994. Een van de lezersaanbiedingen was toen een driedaagse Lutherreis naar Wittenberg. Het succes hiervan was zo groot, dat hieruit een serie reizen is voortgekomen, cirkelend rondom het thema ‘Reformatie’: Luther, Calvijn, Zwingli, Knox, vluchtelingengemeenten in België en Engeland, de hugenoten en nu dus Hus. Strikt genomen hoort Jan Hus, zoals hij in Tsjechië wordt genoemd, niet tot de reformatoren, maar hij mocht wel tot de voorlopers ervan behoren.

Hus was voor de sprekers op de lezersreizen net zo onbekend als voor u en voor mij. Bergwerff erkent in zijn laatste toespraak dat hij in de afgelopen maanden ‘een beetje van Jan Hus is gaan houden’. En hij was niet de enige. Afgezien van Hus’ duizenden volgelingen, ook na zijn vroegtijdige dood op de brandstapel, waren dat de vrome koningin Sophia, vrouw van Wenceslas IV (koning van Bohemen en keizer van het Heilige Roomse Rijk tijdens het leven van Hus), Luther, de Straatburgse reformator Bucer en de Tsjechen zelf, voor wie hij een volksheld is. Dit vergt uiteraard enige toelichting. Maar eerst even een stap terug in de geschiedenis: wie was Jan Hus en onder welke omstandigheden trad hij op?

Geschiedenis

Het geboortjaar van Hus is niet precies bekend. Het is vermoedelijk 1369, maar het kan ook 1370 of zelfs 1371 zijn. Saillant detail is wel dat hij op zijn verjaardag - 6 juli - ter dood is gebracht, in 1415 in het Zuid-Duitse Konstanz. Hus werd geboren in Hussinec, zo’n 70 kilometer onder Praag. Zijn naam betekent ‘gans’ en is afgeleid van de naam van zijn geboortedorp. Zijn ouders waren arme plattelanders. ‘God gaf mij handen om te sjouwen’, zou hij later schrijven. Jan groeide op in een ernstig levensklimaat, waarin met name zijn moeder hem geestelijke waarden trachtte bij te brengen. Zij was het ook die hem stimuleerde om priester te worden. Hus gaf later toe dat hij die raad vooral had opgevolgd om verzekerd te zijn van een goede carrière. Naarmate de studie vorderde, werd hij echter meer en meer gegrepen door het geestelijke ambt dat hij wilde gaan vervullen. Over zijn intellectuele gaven verschillen de bronnen. Volgens de een trok zijn studiegang niet bijzonder de aandacht; volgens de ander was hij een veelzijdig geleerde, een talentvolle persoonlijkheid, die zich - als hij een eeuw later had geleefd - had kunnen meten met Luther. In ieder geval bracht hij het tot rector van de Karelsuniversiteit in Praag, nadat hij eerder tot priester was gewijd en later werd

benoemd tot prediker in de Bethlehemkapel, waar 's zondags 3000 toehoorders aan zijn lippen hingen.

Behalve door eigen, zelfstandige studie van Gods Woord is Hus tot zijn 'reformatorische' inzichten gekomen door kennismaking met de geschriften van John Wycliff (1324-1384). Hus kwam daarmee in aanraking doordat er veel contact bestond tussen de universiteit van Praag en die van Oxford in Engeland. Deze banden waren gegroeid doordat de zuster van de Boheemse koning Wenceslas IV in 1382 was getrouwd met de Engelse koning Richard II. Ook Wycliff is later als ketter veroordeeld, maar anders dan bij Hus heeft men het niet aangedurfd het vonnis aan hem te voltrekken.

Doodzieke kerk

De belijdenis zegt van de kerk dat zij 'soms een tijdlang zeer klein en ogenschijnlijk verdwenen is' (art. 27 NGB). Dat was in de veertiende en vijftiende eeuw zo. Niet naar haar uiterlijke gestalte - de kerk domineerde het hele maatschappelijke, economische en politieke leven, en er werden grote kathedralen gebouwd -, maar haar geestelijke toestand was zeer donker. Zij was doodziek, in al haar delen. Er was een voortdurende machtsstrijd tussen pausen, koningen en keizers en tussen de geestelijken onderling. In de tijd van Hus waren er zelfs drie pausen, die elkaar onderling bestreden.

De geestelijkheid verkeerde in de ban van een onverzadigbare geldzucht. Terwijl de gewone mensen in ellendige armoede leefden, werden de kerkelijke leiders rijker en rijker. Naast het algemene materialisme van de geestelijkheid heerste het kwaad van de *simonie*, het kopen en verkopen van geestelijke ambten voor geld, zoals Simon de tovenaer (Hand. 8) probeerde Petrus en Johannes ertoe te bewegen hun macht om de Heilige Geest 'uit te delen' aan hem te verkopen. Hand in hand met simonie ging het *nepotisme*, het aanstellen van familie en vrienden op kerkelijke posten, terwijl men meestal totaal onbevoegd was. De onkunde van de geestelijken was groot. Zo kon de aartsbisschop van Praag in de tijd van Hus niet eens lezen en schrijven. Daarbij was de zedeloosheid onder de geestelijken zeer groot.

Behalve dat de zielszorg schromelijk verwaarloosd werd, moest het kerkvolk ook nog overal voor betalen: voor de doop, de belijdenis, de huwelijksbevestiging, het laatste oliesel, de begrafenis en zelfs daarna. Iemand verklaarde dat het paradijs gesloten blijft voor mensen die geen geld hebben. Het Evangelie was handelswaar geworden in plaats van genadegave. Het bijgeloof van de massa werd uitgebuit met behulp van de meest dwaze relikwieën, zoals druppels moedermelk van Maria en roet afkomstig uit de oven waarin de vrienden van Daniël hadden gezeten.

De sterke greep op de massa kan deels worden verklaard doordat de geestelijkheid tussen God en het kerkvolk in stond. Je moest altijd weer naar de priester. Je kon niet rechtstreeks tot God naderen.

Het is dan ook opvallend dat de eerste hervormingspogingen werden ondernomen door leken, zoals Geert Grote (1333-1384) met zijn Broeders des Gemeenen Levens en de volkspredikers die Hus voorgingen. Zij hadden intense belangstelling voor de Bijbel en hun prediking was niet leerstellig, maar sociaal-ethisch. Zij keerden zich vooral tegen de zedeloosheid en ongerechtigheid.

Uitverkoren kerk

Tegen de achtergrond van de middeleeuwse kerkleer en de misstanden in de kerk is het te begrijpen waarom Hus zoveel nadruk heeft gelegd op de *uitverkoren* kerk. De uitverkiezing was te herkennen aan het leven dat daarbij hoorde: de ware, eenvoudige navolging van Christus over de hele breedte van het leven.

Het hoofdwerk van Hus was *De ecclesia* (Over de kerk). Het is later in het Duits vertaald door Martin Bucer. Hus leverde in zijn belangrijkste geschrift niet alleen kritiek op de kerk van zijn tijd, maar gaf ook aan wat de kerk werkelijk is. Zo stelde hij: 'Daarom is noch de paus het hoofd van, noch zijn de kardinalen het hele lichaam van de heilige, katholieke en universele kerk. Want Christus alleen is het Hoofd van de kerk en alle uitverkorenen tezamen vormen het lichaam, en iedereen is lid van het lichaam, aangezien de bruid van Christus met Hem verenigd is.'

Toen Luther *De ecclesia* een eeuw later in handen kreeg, schreef hij geestdriftig: 'Ik heb al de leringen van Johannes Hus gehouden en geleerd, maar het tot dusver niet geweten.' 'Wij zijn allemaal Hussieten. Zelfs Paulus en Augustinus.' En: 'Als zo'n man moet worden beschouwd als een ketter, dan is er onder de zon niemand meer te vinden die als een waar christen beschouwd kan worden.' Naast zijn boek over de kerk schreef Hus verklaringen van de Tien Geboden, het Onze Vader en de Apostolische Geloofsbelijdenis. Ook verschenen van zijn hand een verhandeling over de simonie en diverse werken die handelden over de reinheid van het leven, zoals *De zondenspiegel*. Verder schreef hij vanuit zijn gevangenschap, in een vochtige, koude en stinkende kelder waar zijn gezondheid snel achteruitging, veel brieven aan zijn volgelingen, waarin we hem rechtstreeks in het hart kijken.

Om de waarheid

Het hoofdthema van Hus, dat tijdens zijn preken - ook tijdens zijn vele omzwervingen in ballingschap - klonk, was: 'Daarom, getrouwe christen, zoek de waarheid, hoor de waarheid, leer de waarheid, heb de waarheid lief, houd de waarheid en verdedig de waarheid tot de dood; want de waarheid zal u verlossen.' Dat woord is aan hemzelf openbaar geworden. In een brief, vlak voor zijn dood, schrijft hij: 'Magister Jan Hus, in ketenen en kerker, reeds aan de rand van het tegenwoordige leven, voor morgen een verschrikkelijke dood verwachtend, die mij, naar ik hoop, van mijn zonden reinigen zal, omdat hij aan mij door Gods genade geen ketterij vinden zal, zo ik van ganser harte iedere waarheid, het geloof waardig, belijd.'

Het concilie waar Hus tot ketter is verklaard, mag de naam van een kerkelijke vergadering niet dragen. Het was een chaotische en beschamende schertsvertoning, waarin op geen enkel moment sprake is geweest van een eerlijk verhoor. Iemand heeft gezegd dat Pilatus het er nog beter heeft afgebracht. Hij sprak tenminste nog uit dat hij 'geen schuld in Hem vond'.

Hus had zijn ketterijen kunnen afzweren om zijn leven te redden, maar hij wilde zichzelf niet tot een leugenaar maken. 'Wanneer ik dat doe, zal ik misschien aan het tijdelijke oordeel ontkomen, maar ik spreek het eeuwige oordeel over mijzelf uit.'

Indrukwekkend is het te lezen hoe het getuigenis van zijn geloof in de levende God Hus letterlijk op de lippen is bestorven. Aangekomen bij de brandstapel, omringd door een schare van tienduizend mensen, in bedwang gehouden door een politiemacht van 2000 man, valt Hus op zijn knieën en bidt woorden uit de psalmen 31 en 51: 'In Uw hand beveel ik mijn geest. Gij verlost mij, Here, getrouwe God.' 'Wees mij genadig, o God, naar Uw grote goedertierenheid, delg mijn overtredingen uit naar Uw grote barmhartigheid.' Als de beul hem beveelt op te staan, bidt Hus zo hard dat de aanwezige Tsjechen het duidelijk kunnen horen: 'Here Jezus Christus, deze verschrikkelijke dood wil ik geduldig dragen ter wille van Uw evangelie.' 'God is mijn getuige dat het voornaamste doel van mijn prediking en al mijn andere handelen is geweest, dat mensen zich van de zonde zouden afkeren. En in de waarheid van het evangelie waarover ik schreef, die ik onderwees en predikte, wil ik vandaag sterven.' Als de fakkel op de brandstapel wordt gegooid, bidt hij: 'Christus, Zoon van de levende God, ontferm U over mij.'

Uit de volgelingen van Hus zijn de Boheemse en Moravische gemeenten ontstaan. Zij bestaan tot op de dag van vandaag en ze hebben het Evangelie over bijna de hele wereld uitgedragen, tot in Zuid-Afrika en Suriname toe.

Frans Tijssen woont in Barneveld en is lange tijd redactielid van ons blad geweest. Hij is redacteur van het Nederlands Dagblad en als reisleader maakte hij vrijwel alle lezersreizen mee, ook deze reis in de voetsporen van Jan Hus.

De limericks bij dit artikel zijn afkomstig van enkele deelnemers aan de Husreis en tijdens de reis gemaakt. De foto's zijn ook van de reis en gemaakt door Marja Zwikstra-de Weger.

Jan Hus

Jan Hus, zo droef aan zijn einde gekomen,
preekte in Praag voor zondaars en vromen.
Hij bracht hun het levende Woord.
Het werd door kerkleiders wreed verstoord.
O wonder, ook wij hebben zijn stem vernomen.

Boerenvrouw

Een boerenvrouw in Bohemen
liet zich Gods Woord niet ontnemen.
Ze werd niet beroemd,
overwon Sigismund,
want hij wenste de leugen te claimen.

Geloven

We hoorden van Hus en zijn lijden.
Geloven betekent vaak strijden.
Het leven van Hus
maakt daarvan bewust.
Ook van verlangen naar betere tijden!

Kerkgeschiedenis

Om de zaak van Christus is veel geleden
door hen die trouw hun geloof beleden.
Wij mogen hen eren
en danken de Here
voor 't krachtig getuigenis uit het verleden.

Konstanz

In Konstanz hadden wij het goed.
Ook Hus kwam hier vol goede moed.
Maar na maanden zuchten
- zonder te vluchten -
werd hij verbrand tot as en roet.